

ליל הסדר

התורה מדריכה אותנו: "והגדת לבנך ביום ההוא" (שמות יג, ח).
מה יש בליל הסדר שהופך אותו ללילה הגדול של הילדים? איזה מסר חינוכי שזור בו?

העברת השלשלת

"מצוות עשה של סיפור יציאת מצרים בלילה הזה, הוא על כל איש מאישי ישראל עם קדוש, אף אם הוא יחידי על שולחנו... עיקר מצוות הסיפור הוא לבניו לבני ביתו, להודיע להם גבורותיו יתברך... לפרסם להם גודל הניסים וגבורות ונפלאות של בוראנו, יתברך שמו ויתעלה" (יסוד ושורש העבודה).

המשימה המרכזית שלנו בליל הסדר היא העברת לפיד האמונה לדור הבא, לילדינו. כמו שכותב ספר החינוך על מצוות סיפור יציאת מצרים: "משורשי מצווה זו... כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ואמונתנו, לפי שהוא אות ומופת גמור בחידוש העולם... וכי יש אלוה קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות הוא, ובידו לשנותם כפי שיחפוץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים. הלוא זה משתק כל כופר בחידוש העולם ומקיים האמונה בידיעת השם יתברך" (מצווה כא).

ליל הסדר הוא ההוכחה הנצחית לכך שיצאנו ממצרים, קיבלנו תורה אלוהית מבורא עולם בהר סיני ונהיינו לעם ישראל. הלילה עצמו, שבו יושבים כל היהודים ברחבי העולם סביב השולחן ומספרים לילדיהם את המאורעות האדירים האלה, שמיליוני אנשים היו עדים להם, הוא הוכחה לאמיתותם של דברים והוא הברית התיכון ההיסטורי שדרכו עוברת האמונה והמסורה מאב לבן. ליל הסדר הוא נקודת מסירת הלפיד שבה הצטרפנו אל השלשלת וקיבלנו את מסורת האמונה מהורינו, שקיבלו מהורייהם ומהורי-הוריהם עד יציאת מצרים.

שורשו של ליל הסדר, אם כן, הוא קריאת הצטרפות: טול את לפיד האמונה הבורע ומסורת ישראל הקדושה, כי אתה צריך לשאת על עצמך בבוא היום את המשך העולם! תקים, בעזרת השם, בית נאמן שממנו יצמחו משפחות מאמינות עד בוא משיח. תייסד ישיבות קדושות, תפיץ אמונה ותיישב את הארץ, כי עליך מוטל הכול!

"ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמת בי, במ, וידעתם כי אני ה'" (שמות י, ב).
ליל הסדר מבטא את יסוד החינוך היהודי, כי הוא מכשיר את הדור הבא לחיים של אמונה ותורה על מנת שימשיך את השלשלת.

איך עושים את זה?

כדי להעביר לפיד צריך שניים. יש את זה שמוסר את הלפיד ויש את זה שמקבל אותו ממנו! המוסר שמעוניין לתת אותו הוא אני, כהורה, והמקבל שאמור לקחת אותו ממני הוא הילד שלי. כדי שמרוץ הלפידים יימשך, הילד שלי צריך לרצות לקחת אותו ממני ולהיות מסוגל לאחוז בו היטב כדי להעביר אותו הלאה. אז איך נעמוד במשימה הכל כך חשובה הזאת? כיצד מציעים לנו חז"ל להעביר את לפיד האמונה?

אמון

המסר החינוכי הראשון שעובר כחוט השני בליל הסדר כולו הוא אמון. כשאנחנו מעוניינים להעביר לילד את לפיד האמונה, אנחנו בעצם נותנים בו אמון ואומרים לו: אתה חשוב. אתה חלק משמעותי מעם ישראל ואי אפשר בלעדיך! אתה חולייה קריטית בשלשלת הנצחית הזאת, כי שלשלת לשון שלוש - סבא, אבא ואתה. ציפייה באה מהמילה לצפות, להסתכל, לחזות ב... במה צופים? בשמש הזורחת או ברכב שמגיע, במשהו מוחשי שאפשר לראות. האמון שאנחנו נותנים בילד הוא בעצם ציפייה ברורה וודאית שהוא אכן ייקח מאיתנו את הלפיד ויעביר אותו הלאה בצורה הטובה ביותר. כי למי אנחנו מעבירים פיקדון יקר כמו אמונה? למי שאנחנו סומכים עליו ונותנים לו אשראי שאכן יממש אותו.

בלילה הקדוש הזה אנחנו מודים לקדוש ברוך הוא שהאמין בנו, אנשים בשר ודם, קטנים ובעלי חולשות, הוציא אותנו ממצרים, הפקיד בידינו את תורתו הקדושה וסמך עלינו שנקיים את מצוותיו.

באותה מידה עלינו להאמין בילדינו, שבהם רוב הכוחות עדיין נסתרים, גם אלו שנראים לנו לא יכולים או לא רוצים. כי האמון הוא ראשית החינוך ובסיס הקשר בין הורה לילד, והוא זה שיאפשר לילד שלי, בעזרת השם, לממש את הציפייה הגבוהה ממנו.

האמון הוא מסר שנמצא באוויר מעצם עריכתו של הסדר, אבל גם שזור באופן טכני לאורכו. מיד בהתחלה יש לילד תפקיד אקסקלוסיבי: הוא זה ששואל את הקושיות ופותח את ההגדה, ואף אחד לא יכול לעשות את זה במקומו (רק בהיעדר ילדים שואלים המשתתפים)! בהמשך נהוג ברוב קהילות ישראל לקרוא את ההגדה בסבב מעגלי. בליל הסדר, בניגוד לחגים אחרים, גם הילד הקטן ביותר מקבל חלק נכבד מן הקריאה וממצוות עשה של סיפור יציאת מצרים. בכך אנחנו אומרים לו: יש לך חלק שווה ואנחנו סומכים עליך! גם לקראת סיום הסדר אנחנו נותנים לו מאה אחוז קרדיט: הילד גונב מאבא שלו את הפריט היקר והחשוב ביותר באותו ערב – את האפיקומן. ואם הוא לא יחזיר אותו, באמת לא נוכל להשלים את ליל הסדר!

לא בכדי מחזיק דווקא הילד באפיקומן.

כי האפיקומן המוצפן הוא סמל לציפייה שלנו לגאולה הקרובה וסמל למה שצפון לעתיד לבוא, ממש כמו הציפייה המוחשית שלנו מהילד שעל כתפיו מונח עתידו של עם ישראל.

והיה כי ישאלך בנך

בסיס רחב של אמון הוא נקודת פתיחה טובה כדי להעביר את הלפיד. אבל איך עושים את זה תכל'ס? להגיד לו? לדבר על אמונה? להסביר? לתת דוגמאות?

"והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת, ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים" (שמות יג, יד).

התורה הקדושה נותנת לנו מפתח לחינוך ומורה לנו: רגע, סבלנות, אל תזדרז לנאום. "והיה כי ישאלך בנך" - חכה שהוא יתעורר לשאול ורק אז תגיד. ובאמת, ליל הסדר כולו בנוי על שאלות. ההגדה נפתחת בארבע הקושיות, ואפילו המצה נקראת לחם עוני, שהוא בין היתר לחם שעונים עליו לשאלות.

מדוע? למה השאלה היא כל כך חשובה?

שאלה מלמדת אותנו על סקרנות ורצון לשמוע ולקבל, ומעידה על כך שהילד לקח את האחריות. כשהילד לא שואל – ייתכן שהדברים שנגיד, חכמים ככל שיהיו, ייפלו על אוזניים אטומות, מתנגדות או אדישות. כי יותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להיניק. אבל כשהילד שלי רעב, מתעניין ושואל - הוא אחראי ללמידה! זה חשוב לו! אין ספק שהוא יפתח היטב את האוזניים כדי לשמוע את התשובה, ואז תתאפשר קבלה אמיתית. זה יהיה שלו!

"וכל זה כדי שיראה התינוק וישאל מה נשתנה" (ליקוטי הלכות, נטילת ידיים ו, כא) כדי לעורר את הילד לרצות ולשאול אנחנו עושים פעולות שונות ומשונות, וזה לא הצגה אלא חלק מהותי אמיתי מליל הסדר.

אנחנו יושבים על כרים וכסתות ושותים בהסיבה. בקערה מרכזית ומיוחדת אנחנו מסדרים סימנים. נוטלים ידיים שלא כסדר לאכילת הכרפס. חוצים את המצה האמצעית ומטמינים אותה. מראים את המצות ושוב מכסים אותן. אוכלים ירקות לא טעימים כמו מרור וחזרת. מתיזים יין לכלי שבור בהזכרת מכות מצרים. פותחים את הדלת ומשאירים כוס גדולה לאליהו הנביא. הילדים מחפשים אחר האפיקומן ודורשים משהו בתמורה. יש נוהגים להמחזיז בהצגה קטנה את יוצאי מצרים חגורים וצרורותיהם בידם, ויש שמעבירים את קערת הסדר, תוך כדי שירה, מעל ראשי המסובין. כל אלה ועוד - כדי להביא את הילד לרצון עצמי של בירור. אם החקירה תהיה באמת שלו, הדברים לא יהיו כדקלומים שיעברו לידו אלא יקבלו קניין בנפשו ויהיו חשובים לו. חג הפסח נקרא בין היתר גם חג החירות. וחירות אותיות אחריות, כי הוא מלמד אותנו את יסוד החינוך - העברת האחריות.

בליל הסדר אנחנו קוראים לילדנו להצטרף אל דרך האבות, מאמינים ברצונו וביכולתו לקחת את משימת העברת השלשלת ולבסוף - ממתינים שישאל וירצה לקחת אחריות. כל אלה יבנו בו תחושת מחויבות למשפחתו, לעמו ולקדוש ברוך הוא ורצון להושיט את ידו ולקחת ממני את הלפיד הבוער.

מצוות סיפור יציאת מצרים - למי?

הפסוק "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר" ממשיך ואומר: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".
בל נשכח שמצוות סיפור יציאת מצרים היא בראש ובראשונה "לי", כדי לשנות ולחנך את עצמנו.
להתחזק באמונה וביראת שמים ולצאת מן המיצרים האישיים שלנו.
אם אכן נהיה עסוקים בצורה נקייה בעבודה שאנחנו נדרשים לעשות, חינוך הילדים כבר יבוא
מאליו. כי בהגדה אנחנו קוראים: "אפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים
את התורה - מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים". ובהלכה נפסק, שאפילו אם אדם עורך סדר
לבדו, עליו לספר לעצמו על יציאת מצרים כדי להתבונן פנימה ולנסות לשנות את עצמו.

כדי לחנך באמת אין ברירה אלא לעזוב את הרצון החיצוני לחנך ולשנות את הילדים, ולהפנות
מבט אמיתי פנימה. כמו שכתוב: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו
יצא עתה משעבוד ממצרים" (רמב"ם, חמץ ומצה ז, ו). להרגיש "הוא בעצמו", ביציאת מצרים
האישית שלו.

אם נעשה כך באופן תמים, התוצאה תבוא מאליה והילדים ייקחו מאיתנו בעזרת השם את הלפיד,
כדי להעבירו הלאה לילדיהם.